

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:51
sssjournal.com

pp.6960-6966
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 07/10/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 14/12/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 14.12.2019

GRAFİK TASARIMININ GELENEKSEL KİTAP SANATLARIYLA İLİŞKİLERİ

SUMMARY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN GRAPHIC DESIGN AND TRADITIONAL BOOK ARTS

Merve KARABACAK

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Anabilimdalı, Grafik Tasarım, İstanbul/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5479-3382>

Prof. Sefa ÇELİKSAP

İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1171-209X>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1941>

Reference : Karabacak M. & Çeliksap, S. (2019). "Grafik Tasarımının Geleneksel Kitap Sanatlarıyla İlişkileri", International Social Sciences Studies Journal, 5(51): 6960-6966.

ÖZ

Grafik Tasarım'ın iki temel unsuru olan tipografik ve görsel öğeler, zaman içinde insanoğlu tarafından geliştirilerek, kitaplarda yer almıştır. Mağara duvarlarında başlayan, kalıcı görsel ve yazıların bulunduğu ilk örnekler, grafik tasarım da; kitaplar sayesinde taşınabilirlik ve kolay saklanıp, korunabilme özelliği kazanmıştır.

İlk örnekleri tipografik unsurlar kullanılarak hazırlanmış, daha sonra gelişen teknik ve malzemeler ile görsellerinde bulunduğu kitaplar oluşmuş, gelişerek günümüz kitaplarına dönüşmüştür.

Kitaplar hem fiziki olarak, hem içerik olarak, evrim niteliğinde zaman içinde değişimlere uğramıştır. Önceleri taşlara, kil tabletlere, ağaç kabuklarına, bitki yapraklarına yazılıp, rulolar ve tomarlar halinde oluşturuluyorken, daha sonra dikilerek, ciltler haline dönüştürüp, günümüze kadar ulaşmıştır. İnsanlığın gelişimi açısından, tasarımlarıyla bu sanat eserleri önemli bir yere sahip olmuştur. Teknolojinin olmadığı dönemlerde, bilgi akışı, nesiller boyu kitaplar ve insanların birbirine anlatması (söylem, sözlü edebiyat) yöntemleri ile sağlanmıştır. Böylece bilginin kalıcılığı yalnızca kitaplar ve yazılı eserler ile sağlanmıştır.

Kitaplar, her toplumda farklı karakter özellikleri kazanmıştır. Her toplum kendi gelenek ve kültür özelliklerini barındıran kitap tasarımları, süsleme teknikleri oluşturmaya, görsel anlatımları kullanmaya başlamıştır. Böylece el yazımıyla oluşturulan kitaplar sanat eseri niteliğine bürünmüştür. Kitaplar ve onları hazırlayan dönemin grafik tasarımcıları, sanatçılar da oluşmuştur. Hiçbir el yazması barındırdığı bilgi dışında, kopyalansa bile, hiçbir zaman aynı olamamıştır. Bu özellikte el yazmalarına sanat eseri denilmesinin nedenlerindedir.

Anahtar Kelimeler: grafik tasarım, kitap, kitap sanatı

ABSTRACT

Throughout the years, humans developed the main two components of graphic design which are typography and visual elements, that we can today find in books. The first visuals and writings found on the walls of caves, can now be found in books. Graphic Design enabled their preservation and transportation.

Firstly, the typographies were combined with some techniques and materials to put together books with visuals. With more development we now have more sophisticated books.

Books have been subject of evolution, both physically and content wise. In ancient time, book contents were designed on stones, written on leaves or rolled up. Afterwards, they became horizontal and were presented with a hardcover, which lead to the current design of books.

Those pieces of art are a perfect representation of the evolution of the world and human beings, because when technology did not exist, knowledge was communicated by word of mouth or books. What makes knowledge stay permanent

throughout time is literature and books.

Throughout time each nation and population started adopting different interpretations and characteristics of books. They each reflected their own culture and tradition on their books, writings, design techniques and visuals. That is how books and artists covering the topics of “Hand Writing” were created. Each hand writing is unique, therefore can never be copied, as it would never look alike. Hence, why hand writing is considered as an art.

Key Words: graphic design, book, book art

1. GİRİŞ

Dünya tarihinde grafik tasarım denildiğinde, ilkel zamanlarda mağara duvarlarında bulunan resimlerle başlamış, yazının icadı ile tarihin kaydı gerçekleşmiş ve bir devrim yaşanmıştır. 18.yüzyılın yeniliği kabul edilen sanayi devrimi ve günümüz teknolojisinin gelişmesiyle hayatımızın büyük bir parçası haline gelmiştir. Geçmişe dayanarak tanımladığımızda, dönemler arasında bilgi geçişini sağlayan görseller ve yazılar ile desteklenerek sanatla beslenmiş bir iletişim çeşidi olarak günümüze ulaşmıştır.

Ülkemizde grafik tasarımın süreçleri incelendiğinde, geleneksel kitap sanatlarımızı oluşturan sanat dalları ile hayatımıza giriş yapmış olduğunu ve yine geçmiş ile geleceğimiz arasındaki izlerin dönemler arası aktarımında büyük rol üstlendiği görülmektedir.

“Grafik Tasarım ve Geleneksel Kitap Sanatlarımız” arasında bulunan ilişki nedir? sorusunun cevabına; grafik tasarımı ve grafik tasarımını oluşturan alanların tarihinin eski kitap sanatlarına dayandığı görülmüştür. Bu sanatların birbirini takip ederek geliştiği, günümüz grafik tasarımının temelini geleneksel eski kitap sanatları olduğu bilgisine, bu araştırmanın yazılış süreci boyunca yapılan literatür tarama ve araştırmaları sonucunda ulaşılmıştır.

2. AMAÇ ÖNEM

Konu başlığında belirtildiği üzere bu araştırmanın amacı ve önemi; Geleneksel Kitap Sanatlarımız ile Grafik Tasarım arasında bulunan ilişki, insanlığa ve yaşantılarına olan etkisi ve katkısı kapsamında, sanat alanlarının tarihsel süreçleri ve yapılış aşamaları teknolojik gelişmeler ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıntılı bir çalışma ve araştırma verilerine dayanarak konu hakkında derleme oluşturulması hedeflenmekte, bu alan hakkında bilgi paylaşımı sağlamaktır.

2.1.Grafik tasarımının kitap sanatlarıyla ilişkileri

Mağara duvarlarına çizilmiş ilkçağ resimleri ya da sembolleri ile başladığı bilinen grafik tasarım örneklerine, taşınabilir eserlerin en eskilerinden kabul edilen, el yazması kitaplar da geleneksel kitap sanatları başlığı altındadır. Grafik tasarımı ve geleneksel kitap sanatlarının oluşmasını sağlayan süslemeler, görseller, tipografik temel unsurlardır.

Kitaplar İnsanlık tarihi içinde nesiller arası bilgi akışını sağlayan en önemli nesnelere ve zenginlik ifadesi haline gelmiştir. Uygarlığın gelişmişliğini ifade eden en önemli unsurlardan biri haline gelen kitaplar yağmalamalar, hırsızlıklar, tahrip edilmeler ile kitaplardan korkmak gibi bir paranoya gelişmiştir. Buna karşın, kitapların içeriklerinde bulunan grafik unsurlar bireyleri ve toplumları derinden etkilemiştir.

Fotoğraf 1: Semerkand kâğıdı

Kaynak: <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/dut-agaci-kabugundan-semerkant-kagidi-uretiyorlar?page=7>

2.2. Kitap Tasarımında Bugün

Günümüz Kitaplarına geçişi sağlayan en önemli unsur matbaadır. “El yazması kitaptan basılı kitaba geçiş matbaanın icadıyla mümkün olmuştur. Tahta kalıp baskısı denilen basım tekniği geleneksel Çin basımının temel aracıdır. Bu alanda yapılan baskının ilk örneği, dut ağacı kabuğundan yapılmış kalın kâğıttan elde edilmiş minyatür bir tılsım tomarıdır. Bu tomar, 6 cm X 60 cm ölçülerinde olup üzerinde 12 tahta kalıp baskısı bulundurmaktadır.

Dünyadaki en eski basılı kitap, 868 yılına tarihlenen Elmas Sutra’sının Çince çevirisinin kâğıda basılı bir kopyasıdır. Çin’de hareketli harflerin II. yüzyıl ortalarında bulunmuş olmasına rağmen tahta kalıp baskısı önemini korumuştur. Bu duruma neden olarak, Çince’nin özelliklerinden dolayı hareketli harflerin işgücünde önemli bir tasarruf sağlamaması gösterilmektedir” (Bloom, 2003:62-63).

Georges Jean’a göre “dil ve alfabe gibi kültürel unsurların, uygarlık sürecindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin olabileceği” saptamasını yapmak yanlış olmayacaktır. “Yüzyıllardan beri bilinen baskı makinesi Gutenberg’den önce, üzüm sıkma, kâğıt parlatma ve kumaşlar üzerine baskı yapmak için de kullanılıyordu. 15. yüzyıl başında, ahşap kalıplı harfler, İncil’den sahneler ve aziz resimleri ile birlikte basılmıştır. Ancak bu baskılar, kâğıdın arka yüzünün tahtaya sürtülmesiyle elde edilmişti. Gutenberg ise değişebilen harflerle baskı yöntemini (tipografi) geliştirmiş, baskıyı mekanikleştirmiş ve kâğıdın önemini anlayarak basımda kâğıdı kullanmıştır” (Jean, 2006:93-95).

Çağdaş kitap basımının temellerini Jean Gutenberg atmıştır. “Gutenberg’in matbaasıyla kitapların hızlı biçimde ve çok kopya olarak basılması olanaklı hale gelmiş, basımcılık gelişmiş ve kısa sürede Avrupa’da birçok matbaa kurulmuştur. 1500 yılına kadar geçen yaklaşık 50 yıllık sürede Avrupa’da 300 kentte faaliyet gösteren 1700’den fazla matbaa bulunduğu belirtilmektedir.” (Johnson, 1973:73).

Bu dönemden sonra ise “Matbaa” günümüz baskı teknolojilerinin temelini oluşturmaktadır.

“Bu durum, basımcılığın yeni bir işkolu olarak ortaya çıkıp kısa sürede benimsendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Literatürde matbaanın icadı ve basımcılığın getirdiği yeniliklere ve doğurduğu olumlu sonuçlara çeşitli açılardan geniş olarak yer verilmiştir. Bunlar; bilgiyi kayıt altına almanın kolaylaşması, bilgi kaynaklarının kopyalarının kısa sürede ve çok sayıda üretilmesi, bilgi kaynaklarının ucuzlaması, okuryazar sayısının artışı ve insanların eğitim düzeyindeki yükselme olarak sıralanabilir.” (Çakın, 2004:154). “Çalışmanın konusu açısından en önemli sonuçlar ise; modern kitabın ortaya çıkarak kısa sürede çok sayıda basılabilmesi ve yaygınlaşmasıdır. Matbaanın icadından önce bütün dünyada toplam 30.000 kadar kitap (el yazması) olduğu tahmin edilmektedir. Bunlarda, manastır ve kiliselerde, özel koleksiyonlarda ulaşılması zor bir durumda bulunuyordu. 1500 yılına gelinceye kadar ise yaklaşık 40.000 orijinal kitap 15.000.000 kopya olarak basılmıştır.” (Johnson, 1973:73; Barutçugil, 2002:20) “20. yüzyılın başlarında kitap sayısının 5.000.000’u bulduğu ve yalnızca 1982-1986 arası dönemde ise bu sayının 3.935.500 olduğu belirtilmektedir.” (Labarre, t.y:97).

Kitap sayısındaki bu hızlı artış, insanlığın yazılı birikiminin daha geniş alanlara daha hızlı biçimde aktarılabilmesinin önünü açmıştır. Diğer bir deyişle, dünya üzerinde kitap sayısının artmasıyla kütüphane koleksiyonlarının genişlemesi arasında paralellik bulunduğu söylenebilir.

“Genel olarak ifade etmek gerekirse, baskı teknolojisinin 16. yüzyıldan bu yana gelişmesi sonucu, dünya çapında kitap basımında büyük bir artış görülmektedir. Kitaplar hem konu hem de tasarım olarak çeşitlilik kazanmıştır. Görünüş olarak dikkat çeken kitaplara minyatür kitaplar, büyük boy kitaplar, ipek ciltliler, karton kapaklılar ve nadir baskılar örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde çok çeşitli konularda kitaplar yayınlanmaktadır. Kabaca bir ayırım yapmak gerekirse bu kitapları romanlar ve roman olmayan kitaplar olarak sınıflanabilir. Dünyada kitap yayımında ABD, Rusya, Japonya, İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkeler ilk sıralarda yer almaktadır. Teknolojideki gelişmelere rağmen Türkiye’de gelişmiş ülkelere göre yayın sayısında ciddi bir artış bulunmamaktadır” (Önen ve Türkyılmaz, 2011:2-3).

Bununla birlikte, bilgi teknolojisinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan e-kitaba rağmen basılı kitap yayıncılığı varlığını sürdürmektedir. Günümüzde de modern kitabın gelişimi ve değişimi anılan unsurların etkisiyle şekillenmeye devam etmektedir. Ancak bilgi teknolojisindeki gelişmelerin e-kitap teknolojisinin ortaya çıkarmasıyla tamamen biçim değiştiren kitap, halen elektronik ve basılı olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Teknolojinin gelişimiyle birlikte nakkaşlar yerini tasarımcılara bırakmışlardır.

“Tasarımcı; yazar, yayınevi ve okuyucu arasında köprü kuran kişidir. Hazırlanan tasarım, psikoloji ve

anlam açısından yazarı ve okuyucusunu, ekonomik ve teknolojik açıdan da yayınevini tatmin etmelidir. Tasarımın temel amacı, bir kitabı diğerinden ayrı kılan benzersiz bir kişiliğe ulaştırmaktır. Yazar, metin ve görüntü arasında kusursuz bir mesaj ilişkisi oluşturmaya çaba gösterirken kitap tasarımcısı da yazı sütunları ve illüstrasyon boyutları arasında armonik ve esnek bir yapı kurmaya çalışır” (Becer, 2013:239).

Grafik Tasarımcı ne yapar? Önce neyi kitap haline getirecekse onu anlamaya çalışır. Onun kimliğini, ruhunu çok iyi kavraması gerekir. Bundan sonra yapacağı herşey o ruhun izini taşıyacaktır. Tasarımcı bu ruhu görünür hale getirecektir, bu ruhun bedeni ortaya çıkaracaktır. Bu ruh iyi kavramazsa olanlar, olabilecekler, yazarın korkularına neden olur. Kitap uzaktan değil elle tutulan, elle tutulma yoluyla işlevini yerine getiren bir nesnedir. Kitapla girilen ilişkide tutma, dokunma, hatta koklama bile vardır. O nedenle kitabın boyutu, cilt biçimi, sayfaların özellikle kapağın çünkü elle tutulan kapaktır kağıt cinsi bu ilişkide kitap/okur ilişkisinde tarif edici özellikler taşır. (Erkmen, 2003)

Ulusel’in 2008 yılında yaptığı araştırma makalesinde, “Bir kitap çıkarmak için yapılacak işler, kitabın seçimi/kabulü ile başlıyor, sonra da eksiksiz, hatasız, yazı karakterlerinden, punto seçimine, sayfa boşluklarından dipnota, kâğıt kalitesine kadar her şeyi düşünülüp, tasarlanmış, öncesinde gerçekten okunmuş, 'edit' edilmiş bir kitabı ortaya çıkarmak ve bu kitaba bir kapak yaptırmak (bizdeki eğilim daha ziyade yapmaktır). Sonra onu basmak, dağıtmak, insanlara duyurmak ve satmakla devam ediyor. Bu süreçte yapılan işlerin hepsi, insanların kitap sevmesine iyi ya da kötü etki ediyor.” (Ulusel, 2008)

Aynı araştırmacının farklı tarihte yazmış olduğu makaleye göre; “Kitap Tasarımı dediğimiz zaman, kağıdı, yazı karakteri, görsel malzemesi boyutları, cildi ve kitabı oluşturan akla gelebilecek her türlü öğeyi içine alan bir grafik tasarımdan söz ediyoruz. Bunu yapanın da tasarımcı olduğunu söylüyoruz. “Aslında ilk mesele, kitabın ilgi çekici yanını insanlara gösterecek şeyler akıl etmek.” (Ulusel, 2003).

“Kitap tümü hem sıradan bir ‘mal’ olarak, hem de ona yüklenmiş ve kendiliğinden taşıdığı anlamlardan dolayı, tasarımına önem verilmesi gereken bir şey, ilk olarak yayıncılar kapakları kendileri yapmaktan vazgeçmelidir. Yayıncıların kapak tasarlama 'hevesleri'yle birlikte bir de 'iyi kapak' tarifleri meselesinin de bir biçimde hallolması gerekiyor. Çünkü ülkemizdeki kitap kapaklarına alıcı gözle baktığımızda ortada pek de öyle insanın sevesi gelen kapaklar olmadığını biliyoruz, sevilesi kapakların azınlıkta olduğunu görüyoruz. Bu durumun baş mimarları da, iyi kapak tarifi uzmanı yayıncılarımız hiç kuşkusuz. Bu kerameti kendinden menkul uzmanlık alanına hâkimiyetlerinin, yine sadece ve sadece kişisel deneyimlerinden neşet ediyor olması da işin tuzu biberi. Tuzu mu biberi mi fazla kaçmış bilmiyorum ama bu işin tadının çoktan kaçtığı belli. Belli çünkü insan piyasadaki kitapların çoğunu, değil durup dururken sevmek, aldığı kitabın kapağını sevmiyor, değil sevmek bakası gelmiyor.” (Ulusel, 2008)

Günümüzde kitap tasarımı yapılırken, grafik tasarım kurallarının dışında, kitap üzerinde uygulayacağı ve alıcı kitleye vereceği mesaj, tamamen tasarımcının hayal gücü ve estetik anlayışına bağlı şekillenmeli ve özgün tasarımların oluşturulması sağlanmalıdır. Yayınevleri tarafından tasarımcı ve yazarlar özgür bırakılmalı kitaplar yazarı ve tasarımcı ile yapılan iş aracılığıyla birebir iletişim sağlamalıdır.

“Yayınevleri kitap çıkmadan önce müstakbel okurlarla, internet üstünden ilişkiye geçebilir. Alternatif kapaklar yaptırıp bunları sitesinde yayımlayıp, kitabı en beğenileniyle basabilir. İnternette yayımlanacak kitabı ilan edip, kapak için öneriler alınıp, buradan ilerlenebilir. Bu tür şeyler hepimize, yayıncıların iyi diye tarif ettiği (yani kitabın satılmasını kolaylaştıran/teşvik eden kapak tariflerinin), doğru olup olmadığını kesin olarak gösterecektir. Aynı zamanda yayıncıların, o kapak iyi, satar, bu kapak kötü, satmaz diye dayattıkları 'gerekçeler'in, ne kadar geçerli şeyler olduğunu görmek de mümkün olabilecektir bu sayede... Yayıncıların dikte ettirmeye çalıştığı kıstaslar gene kendi koydukları kıstaslardır” (Ulusel, 2008)

Kitap nesnesi birincil işlevini kaybetti. Bilginin depolanması ve dolayımlanması daha pratik ve esnek mecralarla mümkün artık. Nesne olarak kitabın varlığının meşru kılınabilmesi için fiziksel özelliklerinin öne çıkması, editoryal yapısının daha deneysel olması gerekiyor. Bu da tasarım açısından yeni imkânlar sunuyor. (Karol, 2014)

Yazar, kitabını oluştururken onun biçimi ve iç yapısı hakkında bazı düşünceler üretir. Bu düşünceler; ya belirli bir kitap üzerinde yoğunlaşır, ya da birçok kitabın damıtılmış bir sentezi olarak ortaya çıkar. Yazar genellikle kitabını başlıklar ve bölümler halinde tasarlar. Ama bir metin en olgun evresinde bile yazarının kafasındaki mesajı okuyucuya tam anlamıyla yansıtamaz. (Becer, 2013:239)

“Kitap tasarımı, yayıncılık işinden ve basılı ürün pazarından ayrılmaz. Bir tür ‘fantezi yaratma’ alanı değildir. Hele eli kırık grafikerlerin ilhamına ya da yayınevi sahiplerinin insafına hiç bırakılamaz. Kitap karmaşık, zor gerçekleştirilen bir ‘ürün’dür. Aynı zamanda da güzel bir nesne.” (Ada, 2003)

Nakkaşlar, keşişler, hattatlar, tezhipçiler, katipler vb. sanatçı ve zanaatkarlar geleneksel yöntemler ile bir kitabı tasarlarlarken, büyük emek ve uzun zaman harcamışlardır. El yazması kitapların içindeki bilgiler kopyalanabilmiş fakat tasarım olan görsel ve sanatsal özellikleri hiçbir zaman aynı şekilde kopyalanamamıştır. Bir kitabın yapımında teknik özellikleri oluşturan kişiler günümüzde grafik tasarımcı olarak adlandırılmaktadır. Bu kişilerin yapmış olduğu kitap tasarımları, geçmiş dönemlerde nakkaşların, minyatür sanatçılarının oluşturduğu kitaplara göre daha hızlı ve sayıca daha fazladır. Geleneksel kitap yapım tekniklerine bağlı kalınarak oluşturulan kitaplar günümüzde çok nadir olarak yapılmaya, bu nedenle pahalı fiyatlarda satıldığından koleksiyonerlerin kütüphanelerinde yer almaya başlamıştır.

3. SONUÇ

Konu başlığı “Grafik Tasarımının Geleneksel Kitap Sanatlarıyla İlişkileri” olarak belirlenen bu araştırmanın temelinde grafik tasarım alanlarından biri olan geleneksel kitap sanatlarını incelemektir.

Geleneksel yöntemler ile yapılmış olan kitaplar, İçeriğinde ve dışında bulunan tasarım unsuruna dahil olan her özellik, günümüzde teknolojinin avantajı ve yeni tekniklerle tasarlanmış olan kitaplara göre işçiliğiyle, içeriğiyle, cilt tasarımıyla her zaman daha gösterişli ve zahmetli oluşturulmaktadır.

Günümüzde Grafik Tasarım'ın iki temel unsurunu oluşturan tipografik ve görsel öğeler, mağara duvarlarından çıkmış, zaman içinde insanoğlu tarafından geliştirilerek, kitaplarda yer almıştır. Mağara duvarlarında, kalıcı görsel ve yazıların bulunduğu ilk örnekler, kitaplar sayesinde taşınabilirlik ve kolay saklanıp, korunabilme özelliği kazanmıştır.

İlk örnekleri tipografik unsurlar kullanılarak hazırlanmış olup, daha sonra gelişen teknik ve malzemeler ile görsellerinde bulunduğu kitaplar ortaya çıkartılıp geliştirilerek günümüz kitaplarına dönüşmüştür.

Geleneksel teknikler kullanılarak taşınabilir kitap nesnesi oluşturulurken;

➤ Malzeme bakımından incelendiğinde;

İlk örnekler kil tabletlere, ağaç ve bitkilerden oluşturulan tahta tabletlere, kazıma yöntemiyle yapılıyorken, bu işlem insanoğlu tarafından geliştirilerek hayvan derilerine, papirüs ve parşömene daha sonra tüm bu malzemelerin en gelişmiş hali olan kağıdın icat edilmesinden sonra kağıtlar üzerine kalem ve mürekkep kullanılarak yapılmıştır. Geleneksel yöntemlere göre; Kağıtlar ahar adı verilen boyama yöntemi ile renklendirme veya mühreleme işlemi ile parlatılarak çeşitlilik kazanmıştır. Önceleri is ile elde edilen siyah mürekkepler kullanılıyorken, daha sonra kahverengi, mavi ve kırmızı renkler elde edilmiştir. Bu renkler de kitabın oluşumunda yazılacak yazının veya süslemenin kalınlığına göre kamış ve tahtadan elde edilmiş kesik uçlu kalemler ile yapılmaktadır.

➤ Biçim ve kapak sayfası bakımından incelendiğinde;

El yazması kitap kayıtları önce papirüse, parşömene yazılmış tomarlar ve rulolar halinde bulunmaktaydı. Bu kayıtlar daha sonra zaman içinde geliştirilerek günümüzdeki ciltli kitap formunu almıştır. Ciltli kitaplar, mücellitler tarafından mukavvalar üzerine deri ya da kumaş ile kaplanıp dikilerek yapılmaktadır. Bu kitap ciltleri biçimsel olarak; sayfaların ön - arka yüzünü örten alt ve üst kapak, sayfaların birbirine bağlanmasını sağlayan dikişlerin bulunduğu yüzeyi örten dip-sırt, ön kapak üzerine örtülen miklep ve son olarak miklebin kapağa bağlanmasını, hareket özelliğini sağlayan sertap olmak üzere dört bölümden oluşturularak yapılmıştır.

➤ El yazmaları, süsleme sanatları, iç tasarımı ve görsellerin oluşturulması gibi teknik özellikleri incelendiğinde;

Öncelikli olarak kitap ciltlerinde, ebrû, katı', halkari, tezhip, minyatür gibi süsleme sanatlarının kullanıldığı görülmektedir. Türk geleneksel kitap tasarımlarına bakıldığında da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bu süsleme sanatlarının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

İç tasarımlarında da müzehhib adı verilen kişiler tarafından yapılmış tezhip sanatı süslemelerinin bulunduğu görülmektedir. Bu süslemeler yapıldığı kültürün özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Hristiyan toplumda tezhip sanatı yapılışında hayvan figürleri kullanılıyorken, özellikle İslamiyet sonrası Türk toplumunda çiçek motifleri ve geometrik formlar kullanılmıştır.

Görsel unsurlar bakımından incelendiğinde ise; musavvir ya da nakkaş adı verilen kişilerin oluşturduğu, çoğu zaman içerikte yazan bilginin anlatıldığı, iki boyutlu, perspektif özellikleri olmayan, fakat padişahlar

gibi önemli kişilerin diğer insanlara göre daha büyük çizilmesiyle ön plana çıkartıldığı, tasvir diğer adıyla minyatür adı verilen el çizimi resimlerin yapıldığı görülmektedir.

- Kayıt altına alınan bilginin yazılışı incelendiğinde ise; ilk çağlarda yazının icadı ile taşınabilir kitaplar, tabletler üzerine çivi yazısı ve resim yazısı olarak yapılıyordu, gelişim sürecinde alfabelerin oluşumundan sonra, güzel yazı yazma sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk ve İslam yazı sanatına bakıldığında; Kûfi' ve "aklâm-ı sitte" altı kalem adı verilen altı yazı türleri yani günümüzdeki fontlar ortaya çıkmıştır. Güzel yazı sanatı, dünya üzerinde toplum ve kültüre göre değişiklik göstermektedir. Yazı yazılmış olduğu alfabeye göre de farklı üslup özelliklerine sahiptir. Hat sanatı ile yazılmış Arapça ve Gothic yazılmış harflerin arasındaki fark bu konuya örnektir. Hat sanatı 11. Yy. da Araplar tarafından yapılmaya başlansa da gelişimi en çok Türk geleneksel kitap sanatları ile yapılmış el yazması örneklerinde görülmektedir. Hat sanatı güzel yazı yazma sanatına verilen isimdir. Bu sanat el yazması kitaplara hattat adı verilen kişiler tarafından yazılmaktadır. Hat sanatı oluşturulurken, yazının kalınlığına göre hazırlanan kâğıt ve tahtadan yapılmış kalemler kullanılmaktadır.
- Geleneksel tekniklerin kullanıldığı kitapların yazıldığı ve kopyasının yapıldığı yerler incelendiğinde;
- Hristiyan toplumlarda manastır kütüphanelerinde, İslam kültüründe medreseler ve cami kütüphanelerinde din adamlarının kontrolünde, Osmanlı döneminde ise saray içinde padişahların denetiminde kitap yapımı için ayrılmış zümrelerde el işçiliği ile yazılıp kopyalandığı hiçbir teknolojik cihaz kullanılmadan yapıldığı görülmektedir.

Zamanla Teknolojik gelişmeler yaşanmış kitaplar çok uzun zaman alan geleneksel yöntemler kullanılarak yapılmaktan kopmuştur. Önce matbaa kurulmuş, fotoğraf makinesi icat edilmiş, bilgisayar icat edilmiş, Bilgisayarlarda tasarım yapılması için programlar geliştirilmiş, bu tasarımları yapacak kişi olarak Grafik tasarımcıları yetiştirilmiştir. İnternetin bulunması ve yaygın olarak kullanılması ile de kitaplar günümüz haline bürünmüştür.

Günümüzde yapılan kitaplar, biçim, basım, kopyalama, malzeme, iç ve kapak tasarımı, görselleri ve yazan ve tasarlayan kişiler olarak incelendiğinde;

Avrupa'da Johannes Gutenberg tarafından icat edilmiş, Osmanlı döneminin sonlarından itibaren ise İbrahim Müteferrika tarafından hayatımıza dahil olan matbaa kurulmuş, kitaplar artık saray, medrese ve manastırlardan çıkmış matbaalarda makineler tarafından basımı gerçekleştirilmiştir. Geleneksel tekniklerin kullanıldığı el yazması kitaplara göre bir kitabın aylarca yazılması ya da kopyalanması yerine bir günde yüzlerce hatta günümüz teknolojisi ile aynı anda binlerce basımı ve birebir kopyalanması yapılmaktadır. Tüm bu gelişim okuryazar kitlenin çoğalması ve kitaplarda yazılan konuların çeşitlenmesine neden olmuştur.

Okur yazarlığın gelişimi, konulardaki çeşitlilik kitap yapımında kullanılan malzemelerin de çeşitlilik kazanmasına neden olmuştur. Geçmişte mührü ve ahar tekniği ile kağıtlar çeşitlilik kazanırken, günümüzde fabrikalarda çok sayıda, farklı kalınlıklarda, renklerde, boyutlarda, parlaklıkta üretilmeye başlanmıştır. Bu kağıtlara bilgi yazıcılar ve matbaa makinelerine yerleştirilmiş özel üretilen mürekkepler istenilen rengin istenilen tonunda basılmaya başlanmıştır. Kalemler, mürekkepler de geliştirilmiştir çok sayıda, çeşitte kalem, her renkte mürekkep ve boyalar üretilmiş fakat kitap yapımında günümüzde el yapımı yöntemler değil dijital yöntemler kullanılmaktadır.

Geçmişte din adamlarının gözetiminde yapılan ve yazılan kitap içerikleri, günümüzde yayınevlerinin kurulmasıyla, bilgi yazarlar tarafından yayınevlerine teslim edilmekte, yayınevi editörleri tarafından kontrol edilip, düzeltmeleri yapılmaktadır.

Kitaplara kaydedilecek olan bilgi editör tarafından kontrol edilip, tasarım aşamasına geçer. Bu aşamada iş grafik tasarımcının hayal gücüne, yeteneğine ve yazarın isteklerine bağlı hareket edilir. Bilgisayarın, İnternetin, fotoğrafın ve tasarım programlarının icadı ile geleneksel teknikler ile kitabı oluşturan kişiler yerini günümüzde grafik tasarımcılara bırakmıştır. Grafik tasarımcılar bir kitabın yapımındaki bütün tasarım unsurları ile ilgilenen kişidir. Süsleme sanatları artık kitapların içlerinde konuya göre yer alırken çeşitli dijital baskı yöntemleri ile de yapılmaktadır.

Hat sanatı yerini tipografiye, tasarım için geliştirilmiş bilgisayar programlarında kullanılmak üzere hazırlanan binlerce font tasarımına bırakmıştır. Bu fontlar artık kültüre göre değil grafik tasarımcının seçimi ve konuya uygunluğuna göre değişim göstermektedir.

El yazmalarında süsleme ve konuyu canlandırmak için yapılan minyatür sanatı günümüzde fotoğraflara yine bilgisayar programlarında grafik tasarımcılar tarafından çizilen illüstrasyonlar ve vektörel çizimlere yerini bırakmıştır. Kitapların içinde ve kapak sayfasında bulunan görseller teknoloji ile yeni bir boyut kazanmıştır. Perspektif ile derinlik oluşturulmuş, renkler daha canlı hale gelmiş ve çeşitlilik kazanmış, fotoğrafların kullanılmasıyla kitapta yazan bilgi bazen birebir anın yakalanmasıyla kayıt altına alınmış, konuyu anlatma da kullanılmış ve basılmıştır. Fotoğraflar önceleri siyah beyaz çekilip kullanılıyorken, günümüzde daha da canlı hale gelip, birebir renklerde ve netlikte çekilmektedir. Tüm bunları tasarlayan grafik tasarımcılar, yapmış oldukları tasarımı dijital olarak baskıya hazır hale getirip eskisi gibi oturup birer birer yazıp kopyalayıp ya da çizmek yerine, basılmak üzere matbaalara göndermektedir. Matbaalar ise istenilen çeşitte kâğıtla, istenilen boyutta ve formda kitapları matbaa makineleri kullanarak istenilen yöntemle ciltleyip aynı günde binlerce sayıda hazırlayıp okurlara ulaştırmaktadır.

İncelendiğinde geçmişte ve günümüzde yapılan bütün kitaplar, içeriği ve tasarımıyla grafik tasarımı oluşturan görsel ve tipografik unsurların tamamını barındırdığından, teknik özellikleriyle, yapılış aşamalarının tasarlanıp kitap formuna bürünene kadar grafik tasarımcılar tarafından yapıldığından, geleneksel kitap sanatlarında kullanılan tekniklerin geliştirilmiş halinin günümüzde yapılan kitap tasarımları oluşuyla bu araştırmanın konusu ispat edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ada, S. (2003), Tasarım konusunda ne düşünüyorlar? *Picus Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* Sayı:4,
- Becer, (2013) İletişim ve grafik tasarım. Ankara: Dost Kitabevi. 9. baskı
- Bloom, (2003) Kâğıda işlenen uygarlık: Kâğıdın tarihi ve İslam dünyasına etkisi. (Z. Kılıç, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çakın, (2004) Çakın, İ. (2004), Müteferrika Matbaası'nın düşündürdükleri ve Avrupa'da basımcılığın etkileri: Gelecek için geçmişi anlamak. *Bilgi Dünyası*, 5 (2), 153-167.
- Erkmen, B. (2003), Biz Neye Kitap Deriz? *Picus Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* Sayı:4
- Jean, (2006) Yazı: İnsanlığın belleği. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. Johnson, E. D. (1973).
- Johnson, (1973) Johnson, O. E. G. (1975), "An Economic Analysis of Corrupt Government with Special Application to Less Developed Countries", *Kyklos*, Vol.28, No
- Karol, (2014) E. Marketing Türkiye Dergisi, "Tasarım" eki, 15 Şubat 2014, Sayfa:54
- Labarre, Albert, (1991). *Kitabın Tarihi*, çeviri : Galip Üstün, Yenyüzyıl Kitaplığı,
- Önen ve Türkyılmaz, (2011) M.; Türk Cilt Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Türkiye,
- Ulusel, M. (2003), Tasarımcı komple bir atlettir. *Picus Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* Sayı:4